

ÇEVİRİNİN YABANCI DİL ÖĞRETİMİNE

KATKILARI

İsmail BOZTAŞ
Hacettepe Üniversitesi
Mütercim-Tercümanlık
Bölümü Öğr. Üyesi

ÖZET

Bu makalede çevirinin yabancı dil öğretimine katkıları anlatılmaktadır.İsa'dan önce 3000 yılına kadar uzanan tarihi ile hemen tüm çağlarda karşımıza çıkan bir etkinliktir çeviri . Çeviri kısaca dillerin dili veya bir dilde verilen iletinin aynı şekilde diğer bir dilde eşdeğer olarak ifade edilmesi olarak tanımlanır.Öğretim yöntemleri biraz farklı olsa çeviri ve yabancı dil öğretimi birbirleriyle çok yakından ilgilidir.Çevirinin iki temel ögesi dil ve kültürdür.Çevirmenin çeviri yapacağı dilleri ve onların kültürlerini çok iyi bilmesi gerekmektedir.Zira çevirmen çeviri yaparken her iki dili derinlemesine çözümlyerek iki dil arasındaki eşdeğerliliği bulmaya çalışacaktır.Böylece çeviri sürecinde her iki dilin sözcük,sözdizimi,yapı ve anlam gibi öğelerini daha iyi tanımaya çalışacaktır.Ayrıca çeviri yaparken kişinin okuma,yazma ve dinleme gibi becerileri de gelişmiş olacaktır.

SUMMARY

This article presents the contribution of translation to language teaching.The history of translation goes back to 3000 BC.It is a process which has been seen in all centuries.But,the twentieth century has been called the age of translation.Translation is a craft consisting in the attempt to replace a written message in one language by the same message in another language.Although the teaching methods of translation and language teaching are different from each other,they have something in common.So,translation theory goes hand in hand with the language teaching methodology.Two fundamental concepts of translation are language and culture.As the language is an integral part of culture,the translator needs not only proficiency in two languages,he must also be at home in two cultures.In other words,he must be bilingual and bicultural.In the process of translation a detailed analysis of both languages is performed by the translator.By analysing the both languages,the translator deepens his knowledge of lexical,syntactic and grammatical structures of these languages.In addition,translation contributes a lot to improve the reading,listening and writing skills of the students.

İsa'dan önce 3000 yılına kadar uzanan geçmiş ile çeviri,hemen tüm çağlarda karşımıza çıkmış olan uluslar ve kültürler arası bir etkinliktir.Akşit Göktürk'ün (1986:9) deyişiyle çeviri,diller ötesinde bir dil,dillerin dilidir.Böyle görüldüğü an çeviri,salt dilbilimsel bir işlem olmaktan çıkar. Anlamın yabancı bir dilden tanıdık bir dile aktarılması değildir çeviri yalnız.Her dil,belli bir kültürün göstergeler dizgesiyle belli uzlaşımlar,töreler,davranışlar,değer ölçüleriyle,kısacası somut insan yaşamıyla içiçedir.Her yazın metninde sunulan kurmaca dünyanın art-alanında da,bütün bu etkenler yürürlüktedir.Başka dillerin tanımladığı başka dünyaların tanıtılmasıdır çeviri bu yönüyle.Doğal diller arasında yalnız soyut dilbilimsel düzeneklerle işleyen bir etkinlik değildir.

Bukadar önemli bir etkinlik olan çevirinin ülkemiz tarihinde de 9. yüzyılda dini metinlerin çevirisi ile başladığı, Lale Devrinden Tanzimat'a ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan bir süreç izlediği görülmektedir. (I. Boztaş, 1991: 237-249).

Çeviri eğitiminin kurumlaşması ise 1983 yılında İstanbul Boğaziçi ve Ankara Hacettepe Üniversitelerinde Mütercim-Tercümanlık Bölümlerinin açılmasıyla Batı'dan 60-70 yıl bir gecikme ile de olsa gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Çeviri sürecinin iki temel ögesi dil ve kültürdür. Çevirmenin iki dilin kültürü yanında özellikle kaynak ve erek dile, daha da önemlisi kendi anadiline tam hakimiyet sağlamış olması beklenir. Zaten iyi bir çeviri yapabilmenin temel koşulu da budur.

Berke Vardar (1990: 100) çevirmenin, kaynak dil yapısından, gerçekleşmiş tümce ya da bildirisinden kalkarak derin yapıya, mantıksal-anlamsal temel ulamlara inmesi, sonra da buradan kalkarak erek dilin eşdeğerli yüzeysel yapılarına ulaşması gerekir demektedir. Diğer bir anlatımla, çevirmenin her iki dil çifti üzerinde iyi bir çözümleme yapabilecek bilgi ve yetiye sahip olması gerekmektedir.

Çeviri uygulamalı dilbilimin bir dalı olduğundan çeviri yaparken dillerin çözümlenmesi ve anlamın bir dilden diğerine aktarılması her iki dilin dil yapılarının anlaşılmasına ve doğru eşdeğerliliklerin bulunmasına büyük katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda Christopher Tiftford (1985: 79) çeviride kaynak ve erek dilleri karşılaştırırken yapısal ve işlevsel açıdan bilgimizin derinleşeceğinden söz etmektedir. Gerçekten de kaynak dildeki bir sözcüğü erek dile aktarırken onun değişik çevirileri üzerinde düşünerek tam bir eşdeğerlilik kurmaya çalışır çevirmen. Bu süreç içerisinde sözcüğün değişik anlamları üzerinde durduğu gibi sözcüğün verilen bağlam içindeki işlevini de göz önünde tutarak bir karar vermek zorundadır. Bu yolla da her iki dilin derinlemesine bir incelemesini yapar, belki de ayırdına varamadığı kimi özelliklerini bu yolla öğrenmiş olur. Böylece bir dil dizgesindeki bildirim alıcı dil dizgesine geçirilirken o dil dizgesinin yapısal özelliklerine göre yeniden kurulup örgütlenerek alıcı dil bağlamında eşdeğerliliğini bulur.

Ayşegül Yüksel (1987: 59) çevirmen bir yapıt üstünde çalışırken sürekli olarak kendi toplumunun düşünme biçiminde, dolayısıyla da dilinde yer almayan kavram ve anlatımlarla karşı karşıyadır; bu düşünme ve anlatım biçimlerini anadiline, özgün dildeki duyarlılığı zedelemeyen aktarma yolunda, kendi anadilinin sözcük ve yapı bağlamındaki üretkenliğine başvurmak, sorunlara gerekirse sözcük üretmek çözüm bulmak zorundadır; yoğun bir düşünme ve yazma-bozma işlemi ve büyük bir çalışma süresi gerektiren çeviri eylemi başarıya ulaştığında, kullanılan anadilde bir yazın yapıtı kazanılmış olur demektedir.

Ahmet Cemal (1978: 45) Çeviri konusunu ele alırken çevirinin kuramsal açıdan incelenmesi ile, çevirinin öğretim konusu olması arasında dikkatli ayırım yapmak zorunluluğundan söz eder. Bu konuya ilişkin öğretimin iki ayrı işlevini, 1) *doğrudan çevirinin kendisini öğretmeyi amaçlayan bir öğretim yöntemi* ve 2) *yabancı dil öğretiminde bir araç olarak çeviriden yararlanılması olarak belirler.*

Çevirinin kendisini öğretmeyi amaç edindiğimizde kullanılacak öğretim yöntemi, eş zamanlı, ardıl, yazılı metinden sözlü çeviri veya yazın çevirisine göre farklılıklar gösterecektir. Örneğin, eş zamanlı çeviri yapan çevirmen kaynak dildeki

iletiyi dinleyecek, anlayacak, çözümlenecek ve erek dile aktarırken de erek dilde eşdeğerlilikleri sağlayabilmek için bazı işlemler yapacaktır. Bu aktarım işini gerçekleştirirken de kaynak dilde verilen bildirin daha sonra gelecek kısmını da dinleyerek anlamak zorunda olacaktır. Ardıl çeviri yapan çevirmen ise dinlediklerini not tutmak olanağına sahip olduğundan belki görevi daha hafif gibi görünsede onun da başka dil ve öğrenme becerileri alanında yetişmiş olması gerekecektir.

Görüldüğü gibi çeviri öğretiminde de dil öğretimindeki okuma, dinleme ve yazma becerilerine gereksinim duyulduğu gibi ayrıca kişide anlama ve kavrama yetisiyle birlikte çözümleme yetisinin geliştirilmiş olması çeviri yapmanın gereklerinden sayılmaktadır.

Çevirinin yabancı dil öğretiminde etkili bir yöntem olarak yaygın bir şekilde kullanılması 18. yüzyıl sonlarına raslamaktadır. 19. yüzyıl ortalarında ise dilbilgisi-çeviri yöntemi dil öğretiminde temel bir yöntem olarak kullanılmaya devam eder. Ülkemizde de 1941 yılına kadar ve hatta ondan sonra da bir süre kullanılan dilbilgisi-çeviri yöntemi, dil kurallarının öğrenilmesine ağırlık veren bir dil öğretim yöntemi olarak bilinir.

Özden Ekmekçi (1983:106) bu yöntemi yabancı dil kurallarının öğrenilmesi ve bunların çeviride uygulanması, dilbilgisi kurallarının anlaşılıp anlaşılmadığını, sözcüklerin dilde karşıtlarının öğrenilip öğrenilmediğini ölçmek için de öğrencilere sürekli olarak çeviri yaptırılması olarak belirtmektedir.

Görüldüğü gibi, çeviri ve yabancı dil öğretimi ilişkisi dilbilgisi-çeviri yöntemi ile başlamış oluyor. Altmışlı yıllardan sonra dilbilim alanındaki gelişmeler yabancı dil öğretiminde değişik yöntemlere geçişi hızlandırmış, bu değişikliklerin özellikle 20. yüzyılda daha da hızlandığı bilinmektedir. Buna koşut olarak bu gelişmelerin çeviri eğitimini de etkilediğini görmekteyiz.

Bugün birçok dilbilimci çevirinin öğrencilerin ulaştığı dil düzeyine göre yapılmasını önermektedirler. Bunun için de ileri düzeyde bir yabancı dil bilmeyi çeviriye başlamanın ön koşulu saymaktadırlar. Çevirinin ancak öğrencilerin erek dilin değişik kullanımlarını, metin türlerini, dil kesitlerini ve dilin bağlam içinde kullanılması gibi konuları ayrıntılı bilmesiyle olanaklı olabileceğine inanılmaktadır. (I. Boztaş, 1992:37) Başka bir deyişle, çeviri eğitimi dil öğretimi bittiğinde başlamalıdır. Zira, çeviri yabancı dil öğretiminde etkin bir dil kullanma aracıdır. Bu nedenle de yabancı dil bilgisini pekiştirmede çok yararlı bir etkinlik olarak yararlanılmalıdır.

Hem yabancı dil, hem de çeviri yapmayı öğrenmenin ilk koşulu öğrencinin anadilini çok iyi öğrenmesi olduğuna göre, öğrenciye anadilini iyi bir şekilde öğrenebilme yolları gösterilmelidir. Çünkü yabancı dilden Türkçe'ye çeviri yapacak olan öğrenci her iki dil çifti arasında eşdeğerliliği sağlama çabasıyla yabancı dil öğretimine katkı sağlayacağı gibi kendi anadilinin zenginliklerini bulmaya yönelik bir yola da girmiş olacaktır. (I. Boztaş, 1991:24)

Bilindiği gibi çeviri daha önceleri yabancı dil öğretiminde uzun bir süre araç olarak kullanılmıştır. Bugün de üniversitelerimizde yabancı dil eğitimi veren dil bölümlerinde halen araç olarak çeviriden yararlanılmaktadır. Çeviriyi temel alan dil öğretim yöntemleri genellikle erek dildeki dilbilgisi yapılarının öğretimine yönelik olduğu için öğretimin temel amaçlarından biri olan dil kullanımını gözardı ettiği ve öğrencilerin dil kullanım alanını güçlükler çekmesine neden olduğu savıyla yeni dil

öğretim yöntemleri anlam kuramına daha fazla ağırlık vermeye başlamışlar ve iletişimi ön planda tutmaya özen göstermişlerdir.

Snell-Hornby (1985:21-27) çeviri öğretiminin ileri düzeyde bir dil öğretimi ile kullanıldığında, dil betimlemeleri ve karşıtısal dilbilimin kimi yönlerinin tanınmasında ve bazı metinsel sorunların açıklanmasında yararlı olacağını belirtmektedir. Ayrıca dilbilimi, dil öğretimi ve çevirinin birbiriyle bir bütün halinde öğretilmesinin yararlarından söz eder.

Seleskovitch (çev. C.Tollu, 1985:163) ise bu bağlamda bir dili öğrenmenin, o dilin değişmeyen öğelerini öğretmek olduğunu, çevirinin ise, metin bağlamındaki karşılıkların birçoğunun özgün olduğunu öğrencinin anlamasını sağlamak olduğunu; çeviri aracılığı ile yabancı dil öğrenmenin ise, özgün karşılıklar yoluyla öğrenilen yabancı dilin beklenmedik çarpıcı yönlerini keşvetmek olduğunu belirtiyor.

Joshua Bear'ın (1991:231) belirttiği gibi dilbilim dersleri öğrencileri yabancı dil konusunda bilgilendirdikleri halde, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmekte ve gerçek anlamda dil konusunda bilinçlendirmekte yetersiz kalmaktadır. Çeviri dersleri öğrencilerin değişik derslerde öğrendikleri konuları bir bütün halinde görmelerini sağlayacaktır. Öğrencilerin diğer derslerde edindikleri sözcükbilimsel, sözdizimsel, anlambilimsel ve biçimbilimsel bilgiler arasında bağıntı kurup, dilin incelikleri üzerinde uygulamalı bir şekilde durma olanağına kavuşmalarına yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak çeviri öğretimine ilerlemiş bir dil düzeyinden sonra başlanırsa dil kullanımına büyük katkılar sağlayabilir. Dilbilgisi derslerine koşut bir çeviri programı uygulanması öğrencilerin erek dildeki yapıları kavraması, dil duyarlılığını geliştirmesi ve sözcük bilgilerini artırmasıyla anlamayı kolaylaştırmaya yardımcı olacaktır. Ayrıca çeviri edimi sırasında biçimbirim ve sözdizim düzeylerinde yapılan incelemeler nedeniyle de her iki dilin sözdizimi hakkında köklü bilgiler edinilecektir. Çeviri bir okuma, anlama ve yazma işi olduğundan çeviri yaparken öğrencinin okuma ve yazma becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Böylece öğrencinin hem dil bilincine, hem de çözümlene yetisine katkı sağlanmış olacak ve öğrenciler ayrıca dilbilim derslerinde öğrendikleri bilgiler için de bir uygulama alanı bulmuş olacaklardır.

Hernekadar yabancı dil öğretimi ve çeviri öğretimi birbirlerinden farklı öğretim yöntemleri ile öğretilseler de birçok yönden bir bütünün iki parçası gibi birbirlerini tamamlar birçok ortak niteliklere sahiptirler. Dilbilim, sözcük, söylem çözümlenmesi, edimbilim, göstergebilim gibi çok geniş bir alanın katkılarından yararlanan çeviribilim ister amaç, isterse yabancı dil öğretiminde bir araç olarak kullanılсын, öğrencilerin dil kullanımı, dil edinimi, okuma ve yazma becerileri ile bilişsel yeteneklerinin gelişmesine büyük katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Göktürk, Akşit. **Çeviri Dillerin Dili**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1986:9
2. Boztaş, İsmail. "Çevirinin Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dil Öğretim Programlarındaki Yeri", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları** Seminerinde Sunulan Bildiriler. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1991:237-249

3.Vardar, Berke."Dilbilim Açısından Çeviri",**Metis Çeviri**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990:100, Sayı:11

4.Yüksel, Ayşegül. "Türkçe'nin Eleştiri ve Çeviri Dili Olarak Üretkenliği", **Bilim Dili Türkçe Yazın Dili Türkçe**, Dil Derneği, Ankara, 1987 :59

5.Titford, Christopher."Translation-a Post-Communicative Activity for Advanced Learner",**Translation in a Foreign Language Teaching and Testing**, Gnv, 1985:79

6.Cemal, Ahmet."Öğretimde Amaç ve Araç Olarak Çeviri", **Türk Dili Çeviri Özel Sayısı**, TDK, Ankara, 1978, Sayı:322

7.Ekmekçi, Özden."Yabancı Dil Öğretimi Kavram ve Kapsamı",**Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı**, TDK, Ankara, 1983:106,Sayı:379-380

8.Boztaş, İsmail. "Yabancı Dil Eğitimi ve Çeviri", **Çeviribilim ve Uygulamaları**,Hacettepe Üniversitesi , Ankara, 1992:37

9.Hornby-Snell."Translation as a Means of Integrating Language Teaching and Linguistics", **Translation in Foreign Language Teaching and Testing**,Gnv, 1985:21-271

10.Seleskovitch, Danica (Çev. C. Tollu) Dil Eğitiminde Çevirinin Yeri ve Çeviri Eğitimi", **Dün ve Bugün Çeviri**, BFS, İstanbul, Kitap :2, 1985:163

11.Bear, Joshua. "Yabancı Dil Öğretmenlerinin Yetiştirilmesinde Çeviri Derslerinin Yeri", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1991:231